

A pénzügyi kultúra multidiszciplináris megközelítésben*

Németh Erzsébet

Levente Kovács – Elemér Terták:

Financial Literacy

Panacea or placebo? A Central European Perspective

Verlag Dashöfer, Bratislava, Slovakia, pp. 112

ISBN: 978-80-8178-016-5

Végigolvasva Kovács Levente és Terták Elemér frissen megjelent könyvét, az első benyomásom az volt, hogy a közgazdaságtudomány, különösen annak a pénzügyi kultúrára vonatkozó részterülete rendkívül sokféle tudományágot érint. Igazi multidiszciplináris témáról van tehát szó. A két szerző a pénzügyi kultúra perspektívájának feltárása során a közgazdaságtan mellett egyaránt foglalkozik történelem-tudománnyal, jog- és államtudománnyal, szociológiával, szociálpszichológiával és pedagógiával. Mindez a sokszínűség egyáltalán nem indokolatlan és külön értéket ad a kötetnek.

A szerzők arra hívják fel a figyelmet, hogy a pénzügyi piacok globális összekapcsolódása, a folyamatosan új, egyre bonyolultabb pénzügyi termékek megjelenése, az ezzel járó kockázatok újabb és újabb kihívást jelentenek minden résztvevő számára mind egyéni, mind intézményi, mind társadalmi, sőt globális szinten. Az optimális egyéni és családi pénzügyi döntések meghozatalához elengedhetetlen a megfelelő pénzügyi jártasság és motiváció. Akik megfelelő pénzügyi tudás birtokában vannak, várhatóan jobban reagálnak a pénzügyi sokkokra is. Az írásmű sajátossága, hogy a témát több szempontból elemzi, így hangsúlyos szerepet kapnak az elemzésben a globális pénzpiacok és szereplőik, a bankok és ügyfelek kapcsolata, a média mint a társadalmi attitűdök fő irányítója, valamint az oktatás és a kutatás mint a beavatkozás területei. Mindez nem meglepő, hiszen a szerzők mellett, hogy tudományos kutatók és oktatók, a hazai pénzügyi szektor fontos személyiségei: Kovács Levente a Magyar Bankszövetség főtitkára, habilitált egyetemi docens, Terták Elemér közgazdász, számos mű szerzője, a Hitelgarancia Zrt. – vezérigazgatója, a Pénzügyminisztérium korábbi közigazgatási államtitkára.

* Jelen cikk a szerző nézeteit tartalmazza, és nem feltétlenül tükrözi a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját.

Németh Erzsébet a Metropolitan Egyetem egyetemi tanára. E-mail: enemeth@metropolitan.hu.

A kötet bevezetője egyfajta probléma-expozíció, amely felhívja a figyelmet a média üzenetei és a sajtó – gyakran nem megalapozott – vágyai és féltételei által befolyásolt „kisember” kiszolgáltatottságára. A szerzők rámutatnak, hogy a nem megfelelően felkészült átlagpolgárok többnyire nem megfelelő ütemben hozzák meg pénzügyi döntéseiket, és így a fellendülés előnyeiből kevésbé, a hanyatlás hátrányaiból pedig fokozottan részesülnek. A szerzőpáros egyértelművé teszi, hogy a pénzügyi kultúra fejlesztése szükséges ahhoz, hogy az emberek megfelelő módon és mértékben kapcsolódjanak a pénzügyi szolgáltatásokhoz, és már a bevezetőben kiáll a pénzügyi kultúra oktatásának tanrendben való szerepeltetése mellett.

A következő fejezetben a szerzők a pénzügyi kultúra fogalmát, terjesztésének lehetőségeit veszik górcső alá. A bemutatás egyszerre tartalmaz történelmi és nemzetközi kitekintést. Hazánkban egészen újfajta megközelítést jelent a pénzügyi kultúra szintjének megkülönböztetése nemzetenként, kultúránként, sőt szubkultúránként: „*a pénzügyi kultúra és tudás nemzetközi összehasonlítása lehetetlen, hiszen a gazdasági fejlettség szintje és a pénzügyi közvetítő rendszer hagyományai alapján más típusú ismeretek szükségesek a pénzügyi kihívások menedzseléséhez*”. Axiómaként kezelik ugyanakkor azt az állítást, miszerint minél nagyobb egy társadalom pénzügyi kultúrája, annál nagyobbak a rendelkezésre álló megtakarítások az országban, illetve a lakosság pénzügyi kultúrája hozzájárul a pénzügyi rendszer stabilitásához is. A recenzió írása során több ponton vetődik fel, hogy a megfogalmazott állítások tudományos vizsgálatra érdemesek (ez igaz a fenti kijelentésre is).

A bankszektor megítélését az egyik legneuralgikusabb kérdésként kezelik a szerzők. Történelmi áttekintést nyújtanak a pénz szerepéről, és a kamatszédés koronkénti és vallásonkénti megítélésének változásáról. Ez a könyv egyik legolvasmányosabb, legérdekesebb része. A szerzők szerint kultúrtörténeti és vallási okai vannak a bankok negatív megítélésének, amelyet a média torzító hatása csak tovább erősít. Kutatásra érdemes téma lehetne a társadalmi szintű kommunikáció (a média, a reklámok és a politikai kommunikáció) hatása a pénzügyi kultúrára, ezen belül is a pénzügyi ismeretekre, attitűdökre és viselkedésre.

A mű következő fejezete a pénzügyi ismeretek azon körét mutatja be, amelyek hiánya a szerzők szerint társadalmi kirekesztettséget, fogyasztói elégedetlenséget vagy pénzügyi veszteséget generálhat. Az írás leteszi a voksát a pénzügyi ismeretek olyan szintű oktatása mellett, amely képes alkalmazkodni a folyamatosan változó technikai környezethez. Ugyanakkor meglehetősen szigorú, amikor azt állítja, hogy „*...a tanári kar és az oktatási igazgatás erre a kihívásra nincs felkészülve, sőt az ilyen irányú motiváltsága is alacsony*”. A pénzügyi attitűdök tekintetében meglehetősen emocionálisan ír a bankokkal szembeni előítéletekről, amit a pénzügyi ismeretek hiányosságain és a média hatásain túl azzal magyaráz (helyesen), hogy az emberek természetes reakciója az öngizolás. Ez a magatartás akkor figyelhető meg például, amikor az elszenvedett veszteségekért külső igazolásként a banko-

kat okolják az emberek. Mindez fokozottan érvényesül, ha a társadalmi szinten elszennvedett veszteségeikért a politika (csak részben indokoltan) a bankokat teszi felelőssé. A szerzők élesen rámutatnak arra, hogy ez a jelenség rombolja a pénzügyi döntésekkel kapcsolatos felelősségvállalást, a visszafizetési hajlandóságot és a szerződési fegyelmet. Mindez súlyos gazdasági és erkölcsi károkat okoz társadalmi és egyéni szinten egyaránt.

Különösen érdekes és tanulságos a bankok sajátos természetét, viselkedését bemutató rész. A szerzők hangsúlyozzák, hogy a bankok önmozgása olyan, hogy igyekeznek úgymond kitölteni a rendelkezésre álló teret, és ez megfelelő szabályozás híján erősíti a ciklikus hatásokat, melyet tompítani csak és kizárólag szabályozási és felügyeleti eszközökkel lehet. Az ezt követő elemzés, amely az állam mint szabályozó, illetve mint piaci szereplő problematikáját járja körül, minden döntéshozó számára fontos olvasmány lehetne. A szerzők szakmai múltját, tapasztalatait ismerve, érdemes komolyan venni a következőket: „...*habár a hitelintézeti szektor nem szereti, de igényli a szabályozást, mint korlátozó tevékenységet és meg is követeli, mint a szerződési fegyelem potenciális, törvényes kényszerítő eszközét*”.

A továbbiakban a kötet a pénzügyi kultúra vonatkozásában meghatározó kutatási eredményeket ismerteti. Megtiszteltetés a recenzor számára, hogy a kiemelt és részletesen bemutatott nyolc tudományos kutatás közül négy esetében ő volt a kutatást végző munkacsoport vezetője. A Pénziránytű Alapítvány támogatásával készült az OECD módszertanán alapuló nemzetközi longitudinális kutatás, illetve egy hazánkban egyedülálló pénzügyi személyiségteszt alapján végzett kutatás. Az Állami Számvevőszék szintén két kutatással szerepel a válogatásban. Az egyik a felsőoktatásban tanulók pénzügyi kultúráját, a másik a hazai nem iskolarendszerű pénzügyi kultúra fejlesztéseket veszi górcső alá. Az Econvecio többéves kutatása a középiskolások széles körét érinti. A Diákhitel Központ kutatása a pályakezdők jövőképét méri fel, míg a Miskolci Egyetem kutatói a közgazdász-, illetve nem közgazdász hallgatók pénzügyi ismereteit hasonlították össze. A Deloitte a magyar háztartások pénzügyi szokásairól készített tudományos elemzést. A kutatások leírása megfelel a tudományos standardoknak, stílusa mégis olvasmányos, gördülékeny. A kutatási eredmények összességében arra engednek következtetni, hogy hazánkban a pénzügyi ismeretek szintje nemzetközi összehasonlításban átlagosnak mondható, azonban ezen ismeretek gyakorlati alkalmazása és a pénzügyi attitűdök területén jelentős elmaradás tapasztalható. A pénzügyi tudatosság mértéke összefügg a jövedelmi és élethelyzettel, a társadalmi és gazdasági viszonyokkal, az egyéni attitűdökkel és a személyiséggel. Ezenkívül fontos szerepe van a szocializációnak. Az oktatás-képzés szerepe azonban több esetben nem, vagy nem kellően érvényesül. Mindebből következően a szerzők az oktatás-nevelés szerepét hangsúlyozzák, kiemelve a modernkori ismeretek és kompetenciák gyakorlatorientált fejlesztésének szükségességét.

A kötet a pénzügyikultúra-fejlesztéshez kapcsolódóan a Pénz7 eseményeit és jelentőségét mutatja be részletesebben. Hazánk a Magyar Bankszövetség kezdeményezésére 2015-ben csatlakozott először az Európa-szerte mintegy 30 országban egy időben zajló kezdeményezéshez. Az együttműködő partnerek száma ma már ötre bővült, így az alapító Bankszövetség és Pénziránytű Alapítvány mellett az Emberi Erőforrások Minisztériuma, a Nemzetgazdasági Minisztérium és a Junior Achievement Magyarország Alapítvány is részt vállalnak a jövő nemzedék pénzügyi nevelésében. A Magyarországon rendkívül népszerű kezdeményezés számos szakmai programot kínál az iskolák számára. A 2017-ben több szempontból megújult eseménysorozatra óriási érdeklődés mutatkozott országszerte: több mint 1000 iskola regisztrált, a mintegy 10 000 tanórán résztvevő diákok száma pedig meghaladja a 150 ezret. A kezdeményezés sikereinek eredményeként a pénzügyi tudatosság és gazdálkodás témahétként bekerült a tanév rendjébe.

A kötet végül arra figyelmeztet, hogy a modern technikai környezet, a digitalizáció ugrásszerű terjedése folyamatos kihívást jelent mind az egyének, mind a pénzügyi oktatás számára.

A könyv bárki számára letölthető a Magyar Bankszövetség honlapjáról.